

Identita místa jako výchozí činitel architektonického návrhu

Ing. arch. Radan Volnohradský
Školitel: Doc. Ing. arch. Hana Urbášková, Ph.D.
Ústav navrhování V., FA VUT Brno

Abstrakt:

Příspěvek se zabývá vlastnostmi a aspekty místa, pozemku v převážně přírodním prostředí. Pohlíží na problematiku z více úrovní. Za cíl si klade nastínění co nejvíce parametrů určující identitu místa. Odhaluje tak souvislost mezi místem, architektonickým návrhem a člověkem. Úvodní stať pojednává o působení prostředí na člověka. Dále je šířeji rozvedena problematika mnohvrstevnatosti místa z pozice holistické architektury. Jsou popsány jednotlivé úrovně od materiální až po duševně duchovní. Předposlední část je věnována alternativním systémům (Feng-shui a posvátné geometrii) a jejich perspektivě nazírání na místo. Rozbor pozemku dle Feng-shui spolu se zjištěním geopatogenních zón umožňuje zabývat se jeho jemnohmotnějšími kvalitami. Více vědecky jsou vysvětleny podobné kvality a vazby pomocí principů posvátné geometrie. Završením je pojednání o působení člověka na místo a z toho plynoucí zodpovědnost.

Klíčová slova:

místo, prostředí, mnohvrstevnatost, identita, duch místa, patogenní zóny, geomantie, Feng-shui, posvátná geometrie

1 Místo a lidé (úvod)

Prostředí, které nás obklopuje, působí na receptory lidského aparátu a dokáže tak determinovat chování, jednání a následně i samotné vnímání člověka. Tento proces působení se odehrává ve smyslech uchopitelné kontinuální lineární časové ose, ale zároveň i na několika úrovních v jeden moment paralelně. Podle vědeckých výzkumů vstřebává mozek 400 miliard bitů informací za sekundu, ve skutečnosti jsme si ale z tohoto množství vědomi pouze 2000 bitů. Je tedy více než pravděpodobné se domnívat, že i tyto nevědomé informace mají na člověka určitý vliv a vytváří synaptické vazby v mozku. Celý proces pak zjevně formuje vnímatelnou realitu člověka, ať už na fyzické či psychické úrovni. Z pozice architekta, jakožto výrazného činitele změny prostředí, nabývá na významu, neřku-li se stává nutností, se možným dopadem změn zabývat a uzpůsobit tak samotný návrh. Zní to až příliš samozřejmě, není to ale snadný úkol a taky se ne vždy podaří. Na čem tedy záleží úspěšnost toho či onoho návrhu? Ve funkčnosti? V estetice? Na míře pohodlí uživatelů? Ve vlivu stavby na životní prostředí? Otázek i odpovědí existuje jistě nepřeborná řada, a přestože by se dala najít objektivní kritéria, v drtivé většině jde o subjektivně zabarvený názor posuzovatele. Nabízím proto náhled na tuto problematiku z pozice předcházející jejímu vlastnímu vzniku. Budu se zabývat prostorem, místem a jeho identitou. V rámci této práce se budu věnovat převážně přírodnímu prostředí bez rozvinutých urbanistických a jiných umělých antropogenních struktur. Vzhledem k nastíněné mnohvrstevnatosti a kontextuálnosti tématu nabízím vidění optikou spíše alternativních směrů, o nichž v našich podmínkách chybí adekvátní povědomí.

2 Mnohvrstevnatost místa

2.1 Běžné materiální postupy poznání místa

V současné době se v běžné architektonické praxi zjednodušuje průzkum a hledání identity místa na snímek z katastrální mapy. Ortofotomapa poslouží při určování konfigurace prvků terénu jako

nejrealističtější zobrazení. Vrstevnice a barevně odlišené oblasti na topografické mapě pomohou dotvořit celkový obrázek geomorfologie. Když se objeví nějaké nejasnosti, pro kontrolu poslouží Google Earth. Na internetu dohledáme i dostupné fulltextové informace o území. Najdeme si příslušnou územně plánovací dokumentaci, zjistíme podmínky využitelnosti, limity území a můžeme začít navrhovat! Většina z nás se ale na místo přece jen vypraví. Ověříme, jestli vše podle map a předpokladů sedí a zhotovíme fotodokumentaci. Nicméně to už bývá někdy fáze opravdu poslední a následuje proces návrhu. Přístup od přístupu se samozřejmě liší, a i proto vynechám hodnocení, jestli je výše zmíněné dostačující. Nežřídka jsou ale nastíněné hranice architektury překračovány a mírou poznatků a zkušeností stále posunovány.

2.2 Holistické nazírání na místo

Zajímavý inspirační zdroj v tomto ohledu může poskytnout *holistická architektura*, která odkrývá a řeší úkoly ve vícevrstevnaté rovině. Zahrnuje všechny kvality v jeden tvůrčí celek, a umožňuje tak podat komplexnější obraz vnímané reality.

2.1.1 Kvality materiální úrovně místa

Kvality *materiální úrovně* jsou nejjednodušeji poznatelné. Jejich projevem jsou viditelné vlastnosti prostoru jako tvary, reliéf, orientace vůči světovým stranám a celková struktura krajiny (viz 2.1). Při pečlivém pozorování nám přírodní tvary také mohou poskytnout důležité informace pro samotný návrh, jelikož lidé jsou neoddělitelnou součástí planety Země a je tedy nasnadě, aby jejich obydlení podobně jako oni sami s ní dokázali rezonovat. Důležitá se jeví i geologická skladba terénu. Podloží je zkoumáno při rozboru pozemku často pouze v souvislosti se základy budov, ale málo se už bere v potaz samotné působení nerostů a míst geologických zlomů. Právě zlomy a styky nesourodých hornin vytvářejí specifické projevy i ve vyšších vrstvách zemní hmoty s dopadem na živé formy biosféry. Nejšířeji známý, nicméně velmi nedostatečný, v této souvislosti je radonový průzkum. Méně uznávaný, o nic však méně reálný, je pak rozbor geopatogenních zón. Sleduje materiální strukturu podzemí, především pak anomálie, nehomogenní hmoty a směry vodních proudů a jejich vyzařování nad zemský povrch. Podrobněji bude toto téma rozvedeno níže. Zde je třeba ještě zmínit, že dělení parcel a často bohužel i urbanistické a územní plány mají malý vztah k tvarům a geologickému podloží na pozemku, což si žádá do budoucna pozitivní nápravu a utlumení tak úzkoprsého byrokratického rozhodování v území.

2.1.2 Kvality vitální úrovně místa

Pro plné pochopení prostoru se musíme věnovat i jeho dalším, běžně opomíjeným, jemnohmotným kvalitám. V *úrovni vitální* jde o věčný proud životní energie, nazývané různě (Čířa- Chi, Indie - Prána, Japonsko - Ki, domorodá Austrálie – Guruwari, Polynésie- Mana, Řecko – Pneuma, židovské státy – Rauch, islámské státy – Baraka, křesťanské státy – Světlo, nebo Duch svatý, Dr. Wilhelm Reich - Orgon). Toky této vesmírné energie vdechují naší planetě život a umožňují existenci forem biosféry. Zesílené svazky těchto toků, tzv. ley-lines byly od pradávna známy. Jednalo se především o jejich křížení, kde byly často zakládány důležité křižovatky, mosty, lidská sídla, či později kapličky a kostely. Pro bližší představu lze ley-lines vidět v analogii tradičního akupunkturálního systému na lidském těle. Podobenství soustavy meridiánů vyživující orgány v těle představuje ve větším měřítku dráhy energie v krajině většinou spojující silově energetická místa. Krajina je tak dotována živoucí silou, zejména pak v místech křížení. Vytváří se vzájemná interakce tvaru krajiny a vitálních toků. Ley-lines však spojují i místa, jako například hřbitovy a pohřebiště, vyvstává tedy otázka samotné kvality a polarity této energie a jejího vlivu na člověka.

2.1.3 Kvality psychické úrovně místa

Odpověď můžeme hledat v další vrstvě celostního obrazu, *psychické úrovně*. Zde se nám odkrývají emocionální rytmy přírody a celková dynamika rozprostření vitálních sil v prostoru. Kvality pohybu těchto sil a potažmo i jejich vlastnosti jsou dány psychickou konstelací určitého místa. Jinými slovy

mluvíme o mentalitě, či elementárním vědomí místa. Můžeme ho přirovnat k myšlení a emociálním stavům člověka. A podobně jako lidské bytosti i místa mají jinou povahu a chování, dokážou být nemocná a zdravá a liší se i jejich schopnost na sebe vázat vitální energii. K hlubšímu poznání těchto vztahů nám pomáhá i systém novodobé geomantie, založené na tradičním poznání našich předků obohacený o nejmodernější poznatky současnosti. „Jde v podstatě o ekologii v celostním měřítku, zabývající se i neviditelnými úrovněmi energií,“ tvrdí jeden ze známých geomantů, slovinský umělec Marko Pogačnik. Nevhodnými, neznalými zásahy do krajiny způsobujeme narušení světa citů a myšlenek prostředí, což má zpětný dopad na lidskou psychiku, která velmi senzitivně, leč podvědomě, na prostředí reaguje. Je samozřejmě těžké tyto souvislosti vidět stejně reálně jako materiální úroveň, a proto je téměř nelze vědecky klasifikovat, na druhé straně však existují vědecké metody rozšířeného vědomí, kdy jsou člověku tyto schopnosti poznání umožněny.

2.1.4 Kvality duševně duchovní úrovně místa – „duch místa“

Nejvyšší úroveň – *duševně duchovní*, odkazuje na samou podstatu místa a je zároveň završením všech úrovní předešlých. Odpovídá to známému pojmu „*duch místa*“, neboli „*genius loci*“. Již ve starověkém Římě lidé věřili, že každá nezávislá jsoucnost, člověk, krajina i konkrétní místo má svého genia, ochranného ducha. Tento duch vtiskuje lidem i místům život, doprovází je od stvoření k zániku a určuje jejich povahu, charakter i jejich působení. Antický člověk uznával, že pro jeho spokojený a harmonický život má zásadní význam, aby v dobrém vycházel s duchem lokality, v níž žije.

Zcela jistě si i dnešní člověk uvědomuje, že se neustále dostává do dialogu s prostředím a je minimálně pocitově konfrontován s různými kvalitami míst. Co ale tedy vytváří toho či onoho „ducha místa“? Mnoho zajímavých vysvětlení poskytuje ve své knize *Genius Loci* (1994) norský teoretik architektury Christian Norberg-Shulz, například: „Aby člověk našel oporu pro svou existenci, musí být schopen se orientovat, musí vědět, kde je. Ale také se musí identifikovat se svým prostředím, tj. musí vědět, jaké je určité místo“. Míra orientace, kontextuálnosti a související pocit bezpečí spolu s mírou sebeidentifikace s místem, vytváří objektivně posouditelné parametry našeho prostředí. Platí to pro samoregulované čistě přírodní prostředí, stejně jako pro výsledky lidské kultivace krajiny. Tento přesah naznačuje vazbu mezi identitou místa a architektonickým návrhem. Člověk se snaží přetvářet krajinu tak, aby odpovídala uspokojování jeho potřeb ať už materiálních nebo estetických, nepomýšlí však na to, že svoji představu má i krajina sama, často si přímo říká o určitá řešení. Dalo by se konstatovat, že dřívější historický vývoj bez rozvinutých technologií neumožňoval jiné východisko, než domluvu s ochranným duchem místa, a tím dal vzniknout různým typům lidské kultury v určitých lokalitách. Dnešní město je v drtivé většině směsicí vykořeněných forem přenesených z jiných míst, proto je tak těžké znovu nastolit jeho identitu v rámci přírodního vědomí planety.

3 Alternativní systémy a místo

3.1 Feng-shui

Dobrou pomůckou pro harmonizaci prostoru a jeho uživatelů je ucelený systém tradičního čínského Feng-shui. Je založeno na dlouhodobém pozorování starých mistrů a na základních přírodních a vesmírných zákonech. Především poslední dvě zmíněná fakta z něj dělají aparát univerzálně použitelný. V naší geografické poloze však postrádají některá řešení s užitím tradičních čínských nástrojů a symbolů smysl a je vhodnější hledat prvky archetypálně našemu prostředí příbuzné. Podle Feng-shui prostor odráží celou naši osobnost a naopak zase vše, co nás obklopuje, nás zpětně ovlivňuje. Změna v prostoru se odrazí i na změně v naší osobnosti a naopak. Je to stále plynoucí proces, který se nikdy nezastaví. Rád bych zmínil alespoň v náznaku některé body zájmu Feng-shui pro analýzu a identifikaci prostředí. Paradoxně uvedu jako první rozbor patogenních zón, který není původní součástí systému, nýbrž důsledkem jeho evropské asimilace se stavební biologii. Vztahuje se ke geologickému podloží, kosmickému záření a elektromagnetismu na materiální rovině.

3.1.1 Patogenní zóny

Nehomogenity v nejsvrchnější části zemské kůry způsobeny buď tektonickým porušením hornin, nebo stykem hornin s rozlišnými fyzikálními vlastnostmi dokážou měnit tvar magnetického pole Země. Bylo dále zjištěno, že rozdíly potenciálu ve směru toku podzemní vody vedou ke vzniku elektrického proudu. Nejedná se ale o pohyb volných elektronů (jako ve vodičích), nýbrž o pohyb ionizovaných molekul a atomů. Na povrchu jsou všechny zmíněné elektromagnetické jevy vnímány v podobě anomálie elektromagnetického pole Země s přímým negativním vlivem na biopole člověka. Míra patogenity pak odpovídá intenzitě jevu a vzdálenosti od zdroje.

Curryho a Hartmannovy pásy vytvářejí síť kosmického záření pojmenovaných po svých objevitelích (MUDr. Manfred Curry a MUDr. Ernst Hartmann), nicméně z dostupných pramenů víme, že byly známy již ve starověkém Egyptě a Číně. Curryho síť má charakter horizontálně polarizovaného záření vlnové délky 11–21 cm. Šíře pásů je většinou okolo 50 cm ve vzdálenosti 350 cm od sebe. Probíhají od severozápadu k jihovýchodu a od severovýchodu k jihozápadu. Hartmannovy síť probíhají ve směru hlavních světových stran a jde o stojaté velmi krátké vlny se zahuštěnými ionty sodíkového záření z atmosféry. Šíře pásů je zhruba 20–25 cm bývají od sebe vzdáleny 200 až 250 cm. Každý pátý pás (benker) je obzvláště agresivní. Jelikož poloha pásů se vztahuje k magnetickému poli Země a v současné době Dochází k vychýlení magnetických pólů Země, nesouhlasí již orientace pásů s geografickým severem a jihem.

Ve všech případech dráždivých zón je důležité se vyhýbat jejich křížení, zde je totiž negativní účinek nejintenzivnější. Sporným tématem a baštou skeptiků je samotná detekce zón. Ponecháme-li toto téma však stranou, dostaneme rozborem patogenních zón vynikající mapu místa užitečnou pro architektonický návrh.

3.1.2 Feng-shui a pozemek

Vhodný pozemek z hlediska Feng-shui by měl ležet spíše na jižním svahu, orientovaný ke slunci, ani na kopci, kde jsou příliš silné větry, ani v hlubokém údolí, kde hrozí záplavy a kumuluje se stagnující energie. Ideální je, aby okolní krajina byla zvlněná a měla přirozené křivky. Esenciálním aspektem zájmu je samotný *tvar pozemku*. Je určující pro sladění jinových a jangových energií (parciálních částí energie Chi - viz 2.1.2) a stanovení polohy případných lidských zásahů. Nejharmoničtější *geomorfologie terénu* odpovídá tzv. formaci 5 zvířat. Na pozemku máme zázemí vytvořené stoupajícím terénem či stromy, dále prostor, ze kterého přichází čerstvá energie, což nejlépe postihuje tekoucí voda a volné prostranství. Důležité je též zjistit míru zastoupení všech 5 elementů (země, kov, voda, dřevo, oheň) a jak na pozemek působí okolní krajina. Při dalších rozbořích se můžeme soustředit na *střed pozemku*, který je považován za posvátné místo a měl by zůstat vždy volný. Můžeme dohledat výrazná silová místa a doplnit tak poznatky z průzkumu patogenních zón. Podstatné je uvědomit si, že s pozemkem ve Feng-shui nakládáme jako s bytostí na všech úrovních a od toho se odvíjejí i další harmonizační úkony týkající se převážně interakce pozemku a stavby.

3.2 Posvátná geometrie

V Evropském prostředí se uplatňuje a je více přijímán systém související s posvátnou, neboli vesmírnou geometrií. Vzhledem k místu nám dává nahlédnout do složitých *fraktálních vzorců přírody*. Ukazuje nám, že matematika a geometrie přírodních forem na všech úrovních obsahuje symetrické, harmonické obrazce. Ty byly po staletí implementovány i do samotných staveb, například v podobě zlatého řezu (poměr 1:1,618) či jiných modifikací Fibonacciho posloupnosti. Tým amerického vědce Dana Wintera zjistil, že pozitivní emoce vytvářejí měřitelné fraktální vzorce lidského biopole, kdežto negativní emoce takové vzorce neutváří. Jde o slabé elektrické impulsy, které fungují recipročně s prostředím. Pokud tedy žijeme v harmonickém, silném fraktálním prostředí, pak se i my stáváme součástí tohoto fraktálu, což má přímý pozitivní vliv na náš psychický stav a vnímání reality.

4 Lidé a prostředí (závěr)

Proces se ale uplatňuje i v opačném pořadí, kdy my lidé jsme tvůrci kvality prostředí. Na fyzické úrovni je tato problematika jasná a viditelná. Neuvědomujeme si však, že je to pouze špička ledovce všech dějů. Moderní materialismus nás velmi šikovně zbavil zodpovědnosti za ostatní, často paralelní děje na jemnohmotných úrovních. Realita je příliš konkrétní a my jsme v ní proto uvízli. A přitom i jediná myšlenka dokáže tvořit, či ničit. Čím více vrstev, aspektů a vlastností místa známe, tím lépe můžeme odkrýt jeho identitu a posunout se i o kousek k pochopení sebe sama. A protože být na Zemi, znamená pobývat, jak říká Martin Heidegger, pak i architektonický návrh potažmo jeho realizace může sloužit jako dobrý prostředník mezi člověkem a přírodou.

5 Zdroje

- DAY, Christopher. *Duch a místo*. 1. vydání. Brno : Vydavatelství ERA, 2004. 273 s. ISBN 80-86517-95-0.
- BIENIK, Ján. *Geopatogenní zóny I. : praktická příručka*. Bratislava : Eko-konzult, 2004. 112 s. ISBN 80-88809-57-6.
- ŽERT, Vlastimil ; STOCKMANN, Jaroslav; SÁNDOR, Andrej. *Zdravé bydlení II. : Praktické rady a návody pro zdravé bydlení*. 1. vydání. Olomouc : FONTÁNA, 2003. 226 s. ISBN 80-7336-080-2.
- ŠEVČÍK, Oldřich. *Architektura historie umění : Kulturně-civilizační vývoj v Evropě od antiky do počátku 19. stol.* Praha : Grada Publishing a. s., 2002. 320 s. ISBN 80-247-0345-9.
- MANN, Nicholas R. *Posvátná geometrie Washingtonu : Integrita a síla původního projektu*. Praha : Eminent, 2007. 251 s. ISBN 978-80-7281-311-7.
- HEMENWAYOVÁ, Priya. *Tajný kód : Záhadný vzorec v umění, přírodě a vědě*. Praha : Slovart, s. r. o., 2009. 203 s. ISBN 978-80-7391-253-6.
- CÍLEK, Václav. *Krajiny vnitřní a vnější*. 2. vydání. Praha : Dokořán, s. r. o., 2005. 269 s. ISBN 80-7363-042-7.
- SKINNER, Stephen ; LAMBERT, Mary. *Feng šuej pro moderní život*. nová edice 2005. Olomouc : ANAG, spol. s r. o., 2008. 159 s. ISBN 978-80-7263-461-3.
- BAILO, Daniela; NEGRI, Luca. *Feng Šuej – Žít a bydlet v harmonii*. Brno: Computer Press, 2010. 256 s. ISBN 978-80-251-2501-4
- CÍLEK, Václav. *Krajiny vnitřní a vnější*. 2. vydání. Praha : Dokořán, s. r. o., 2005. 269 s. ISBN 80-7363-042-7.
- BRADY, Patric. *Guruwari: a Dreaming of the Australian Outback*. USA: New Paradigm Press, 1997. ISBN: 1-886935-30-0
- TOO, Lillian. *World of Feng Shui : -WOFS* [online]. 1998, Aktual. 10.3.2011 [cit. 11.3.2011]. Dostupné z WWW: <http://www.wofs.com/>
- RICE, Michael. *Bioarchitecture* [online]. Great Britain, [2007], říjen 2010 [cit. 10.3.2011]. Holistic/ bio architecture. Dostupné z WWW: <http://www.holisticarchitecture.com/bioarchitecture.html>
- HOZMAN, Oldřich; *Arc studio* [online]. [1997], [cit. 12.3.2011]. Dostupné z WWW: http://www.arc.cz/web_cz/
- WINTER Dan, KRIEGER Jesse. *Blissfull Architecture*. In *YouTube* [online]. B.m. B.m.n. 21.07.2008, Aktual. 12.3.2011 [cit. 12.3.2011]. Dostupné z WWW: <http://www.youtube.com/watch?v=DStMMnAKsKA&feature=Playlist&p=5132C4022B7AC918&index=18>